

nyolultabb, mint a környezeti károsító hatásoké. A környezet az igényszintet is meghatározhatja, a megszokás pedig, ilyen értelemben a jó megszokása, helyes stereotípiákat alakíthat ki és viszont. A tanuló felnőtt is nagyon fogékony a különböző hatásokra, a tanulás során hallott, látott példák döntő jelentőségűek.

A gyakorló iskolák egészségügyi helyzetével egyszeri látogatás során rövid helyszíni szemle alapján ismerkedtünk meg. Az adatok 13 gyakorló iskola 1970 évi állapotát tükrözik.

Környezetegészségügyi helyzet

Az iskolák egészségügyi helyzetét döntően befolyásolja a létesítés időpontja. A 13 gyakorló iskolából 3 még a múlt században épült, 5 1900 és 1930 között, 1 a második világháború előtt, a felszabadulás után mindössze 4. Öt iskola eredetileg nem is tanító, vagy tanárképzés céljára szolgált. A régi épületeket többé-kevésbé korszerűsítették.

Az iskolaépületeket kedvező természeti környezetben kellene elhelyezni. Régebbi építkezéseknél inkább az a törekvés dominált, hogy a középület jellegét hangsúlyozzák, így a város központi helyére kerültek. Ez az akkori forgalom mellett nem volt nagy hiba, különösen, ha a megfelelő nagyságú telket ott biztosítani tudták. A városiasodás következtében ezen iskolák környezete azonban beépült, s egyre inkább ki vannak téve levegőszennyeződésnek, por és zajátalomnak. A megemlekedett tanulólétszám miatt a zsúfoltság is nőtt. 4 gyakorló iskola elhelyezése kedvező. Elfogadhatónak minősíthető még 5 — meglévő épületek beépített környezetben, de más ártalom nélkül —, 4 viszont kifogásolható helyen működik. A kifogás oka, hogy közvetlenül zajos, forgalmas főútvonal halad mellettük, vagy, hogy MÁVAUT, MÁV pályaudvar van a közelben. Meglévő épületek elhelyezésén változtatni aligha lehet, esetleg sor kerülhet a forgalom elterelésére, s a zöldfelületek védőhatásának maximális kihasználására. A hallgatók előtt is hangsúlyozni kell azt, mennyire fontos új intézmények létesítésénél az egészségügyi szempontból is megfelelő terület biztosítása.

A gyakorló iskola telkének nagysága összefügg azzal, hogy a pedagógusképző intézettel közös épületben helyezkedik-e el — ez a helyzet 7 intézményben. A különálló 5 gyakorló iskola távolsága a képzőtől 200 m és 1 km között változik, egy helyen pedig közvetlenül csatlakozik ahhoz.

A gyakorló iskolák sem az udvarok méretét, sem azok felszereltségét tekintve nem mondhatók jobbnak az átlagosnál. Tanteremszámuk 8 és 24 között van, de még a viszonylag kisebb gyermeklétszámot (220—800 tanuló) figyelembevéve is a normák szerint 4000—12 000 m² volna a területigény. Kedvezőtlen a helyzet ott, ahol a gyakorlóiskola a képzőintézettel közös épületben van. Kétségtelen, hogy szép és jól felszerelt sportpályákat is lehet látni, de ezek az általános iskolások, különösen a 6—10 évesek igényeit nem elégíthetik ki. A gyermekek részére szolgáló udvarrészlet 6 gyakorló iskolában rendkívül kis méretű, de a terület mindenütt a norma alatt van. Némi legyet emez, hogy Szegeden a szomszédban telket bérlelnek, Esztergomban a szigeten levő sportpályát is használják, Baján pedig játszótér van a közelben. Az udvarok tagozódása a sportpálya és esetleg a virágoskert elkülönítéséből áll. Kis fedett rész áll rendelkezésre Pécsen. Az udvar sok helyen sivár képet mutat, néhol szemét és építkezés okoz rendetlenséget. Gyermekek részére szolgáló hinták és mászófelszerelések csak Baján és Szombathelyen találhatók. Véleményünk szerint éppen a gyakorló iskolákban kellene bemutatni az iskolások részére alkalmas különböző mozgásfejlesztő eszközöket, játékokat és felszereléseket. *Az udvarral kapcsolatos hiányosságokat* azért is ki kell említeni, mert valamennyi iskolában napközi otthon is működik, és ott a szabad levegőn történő aktív pihenés tárgyi feltételeinek biztosítása különösen fontos.

(Következik a befejező rész.)

KELENDI GYULÁNÉ,
Budapest

Önkormányzat az általános iskolában

Az MSZMP 10. kongresszusa kiemelten foglalkozott közéletünk demokratizmusának elvi és gyakorlati kérdéseivel. Nem véletlenül került ugyanez a probléma ezt követően a KISZ 8. kongresszusának középpontjába is. Ha társadalmunk életében valamelyik területen lényegesen előbbre szeretnénk lépni, mindenekelőtt az ifjúság ne-

velésében kell az új normákat érvényesítenünk azért, hogy azok, akik *holnap* társadalmunk életét irányítják, *ma* szerezzék meg ehhez a nélkülözhetetlen élményeket az iskolában és egész társadalmi környezetükben.

Az ifjúság aktív részvétele saját tudásának és jellemének fejlesztésében éppen ezért napjainkban nem egyszerűsíthető módszertani problémává, *közoktatáspolitikai feladatunk* megvalósítása. Erre kötelez az a neveléstörténeti tény is, amely szerint „eredményhez csak az *önnevelésre ható, azt megindító társadalmi nevelés vezethet*”. (Dr. Kerékgyártó Imre: *Önnevelés-önkormányzat*. Iskolavezetés. I. 162. l. Magy. Ped. Társaság.). Akkor tehát, amikor az önkormányzat lehetőségeit, megvalósításának módjait vizsgáljuk az általános iskolában, egyszersmind arra a kérdésre is feleletet keresünk, miképp valósíthatjuk meg közoktatáspolitikai feladatainkat, hogyan növelhetjük nevelői tevékenységünk eredményességét. Ez viszont már azért is időszerű, mert Roger Gal pedagógiánk egyik legsúlyosabb konfliktusát látja abban, hogy a rengeteg energia csupán kevés eredményben jelentkezik. Ebből viszont nagyon sok pedagógus szinte állandósult konfliktus helyzetbe adódik, amint Ferge Zsuzsa elemzi ezt a Valóságban megjelent és a pedagógusok közérzetével foglalkozó tanulmányában.

ÖNKORMÁNYZATON egy közösségnek azt a képességét értjük, amelynek birtokában meg tudja tervezni saját életét, megszervezi saját tevékenységeit, azt felelősséggel végrehajtja és értékelni tudja. Ebből a meghatározásból természetesen következik, hogy az *önkormányzó képesség a közösség fejlettségi szintjével együtt alakul*, spontán módon sohasem jön létre, mindig tudatos, tervszerű, célra irányuló nevelés eredménye. Világos az is, hogy problémáját nem szabad azzal megközelítenünk, vajon melyik az az életkor, amelytől fogva a tanulók alkalmassá válnak rá, mert ez az időpont mindig annak a ténynek függvénye: mikor kezdjük meg ebben az irányban a nevelésüket. Erre a legalkalmasabb idő az általános iskola első osztálya, abban pedig a legelső tanítási nap. Gondolnunk kell arra is, hogy az első osztályba egyre több gyerek érkezik óvodákból, ott pedig már előzőleg is találkoztak az önkormányzatra nevelés csíráival (pl. az önkiszolgálás elemi igényeivel).

A nevelés mindig folyamat, kiinduló pontja pedig mindig a határozott, egységes és értelmes *követelés*. Ennek megfelelően az önkormányzatra nevelés első lépéseit abban láthatjuk, ha a kis gyerekek számára saját maguk, iskolaszereik, környezetük rendben tartását pedagógusi követelményből a tanulóközösség követelményévé fejlesztjük. Állandó szoktatással jussunk el odáig, hogy a rendet ne a tanító nének vagy a napközis nevelőnek kelljen megteremtenie, ez a gyerekközösség igénye legyen tagjaival szemben. Érthető, hogy célunkat csak akkor érhetjük el, ha kezdettől fogva kialakítjuk a különböző fontosabb területek *felelősi bálózatát*, a felelősöket pedig hozzászoktatjuk, hogy munkájuk eredményeiről és kudarcairól nem a pedagógusoknak, hanem a pedagógus jelenlétében saját gyerekközösségüknek kell számot adniuk. Ez a közösség értékelje a felelős munkáját, de ezzel elszakíthatatlanul mondjon kritikát, illetve önkritikát saját tevékenységéről, egyes tagjainak viselkedéséről is. A napközik *heti értékelése* rendkívül jó alkalmat biztosít erre, de nem pótolhatja az osztály hasonló jellegű értékeléseit.

AZ ÖNKORMÁNYZAT mindig jogokat biztosít a közösség számára. Nyomatékosan kell hangsúlyoznunk ebben a közösséget, mert még felnőttek csoportjaiban (nevelőtestület, pártszervezet, szakszervezet) sem ritka, hogy a közösség jogait a közösség megbízott vagy választott vezetői saját maguknak kisajátítják. Ilyenkor pl. az iskolavezetés nem a közösség véleményét ismeri meg, nem ritkán demokratizmusra törekedve csupán az egyik-másik autokrata vezető személyes törekvéseit, szándékait. Előfordul ez az ifjúság vonatkozásában is. Éppen ezért időben kell ránevelnünk a

gyermeket arra, hogy közösségük képviselőiként csak akkor beszélhetnek, ha előzőleg valóban meghallgatták a közösség véleményét, javaslatait. Egyébként minden szavuk csak egy a sok magánvélemény közül.

Az önkormányzat első joga a *véleménynyilvánítás joga* minden olyan kérdésben, amely a közösség életét érinti. Sok pedagógus ettől a jogtól azért fél, mert — mint mondják — a gyerekek még nem tudják kellőképp megfogalmazni véleményüket, könnyen válnak szemtelenné, agresszívvé. Épp egyik nevelési feladatunk, hogy a gyermekeket megtanítsuk véleményük őszinte, mégis tisztelettudó kifejtésére. Ehhez szükséges, hogy hibázás esetén ne torkolljuk le őket, ismételjük meg mondanivalójukat azzal: én ezt így mondtam volna. Kezdetben egyszerű kérdésekre terjesszük ki ezt a jogot: hova menjünk sétálni, kirándulni? Mit nézzünk meg a moziban? Később már a Rendtartás is köti a kezünket, amikor egyes esetekre (fegyelmi ügyek stb.) előírja, hogy az ifjúság véleményét meg is kell hallgatni. Ilyenkor ne védekezzünk azzal, hogy ez középiskolás probléma. A szoktatást, a nevelést minél előbb kell kezdeni. A napköziben adjunk választási lehetőségeket, hogy az egyes foglalkozási formákon mivel szeretnének foglalkozni. Szóljanak bele a szakkörök tematikájába (mi érdekli őket a legjobban?).

EREDMÉNYES nevelés esetén már a felső tagozatban a közösségre bízhatjuk a *fegyelmezés jogát*. Sokszor hangzik panasz, hogy lassan már nincs „fegyelmezési eszköz” a pedagógus kezében, hisz már nemcsak a pálca, de jóformán a buktatás is tilos. Ugyanakkor nem élünk az új lehetőségekkel, nem bízunk a tanulóknak, nem merjük önkormányzati jogaik közé sorolni a fegyelem megteremtését, fenntartását. Természetesen nem úgy, ahogy egyesek teszik. Nekik nem szabad testi fenyítéket alkalmazniuk, ezért adott esetben a közösséget biztatják, verjék meg a rendbontókat. A közösség legnagyobb fegyelmezési eszköze a felelősségre vonás, az elmarasztalás. Közismert, hogy minden életkorban leghatásosabb a kortársak szava, ítélete. Egy osztályfőnöki elmarasztalásnál sokkal súlyosabb nyomot hagy az osztálytársak elítélő nyilatkozata. Nem veszik be a közös játékba. Nem segítenek neki a nehezebb feladatok megértésében stb. Meggyőződése, nem használjuk ki azt a hatalmas energiaforrást, amelyet a fiatalok egymásra való hatása képvisel iskoláinkban. Tudok példát, amikor egy szinte reménytelennek látszó tanulmányi eredményű osztályban az egyik, az ifjúság számára egyébként is² rokonszenves pedagógus tanulópárókra osztotta a közösséget. A végén már csak arra futotta, hogy a közepes eredményű feleljen az elégtelenre állóért. Meglepő eredményeket ért el az osztály. Javított a közepes és párja is az eredményein. Azt nem lehet eléggé hangsúlyozni, mindez csak akkor vezet eredményhez, ha a pedagógust egyébként is *elfogadják* a tanulók. Azok, akik mindvégig idegenek maradnak tőlük és számukra egyaránt, hiába csinálnak akármit, úgy is visszajára fordul.

Az osztálykeretekben az önkormányzatra nevelés legjobb eszköze a *tanulók bevonása* a fontosabb tervezésbe, szervezésbe (faliújság verseny, vetélkedő megszervezése), a végzett munka ellenőrzésébe és értékelésébe. Két területen: az ifjúsági mozgalomban és a napközi otthonban túl lehet, és meggyőződése szerint *túl is kell ezen lépniük*. Az ifjúsági mozgalomban realitássá kell tennünk, hogy fokról fokra egyre önállóbban tervezzék, szervezzék meg saját mozgalmi életüket a fiatalok. Önállóan, de ne pedagógusi segítség nélkül. A pedagógusnak az ún. *indirekt nevelés* eszközeit kell használnia. A gyerekek túlzó javaslataival vitázzék, hogy maguk jöjjenek rá saját elképzeléseik gyakorlati buktatóira. Máskor ő javasoljon, s tegye lehetővé, hogy a tanulók vitakozzanak az ő javaslatai felett.

A NAPKÖZI OTTHONOKBAN csoporttanácsot szervezünk, indirekt neveléssel egyre több önállóságot biztosítunk nekik. Ők vezetik a heti értékeléseket,

ők beszélnek meg a terveket, a pedagógus csak mint idősebb, felnőtt tanácsadó vesz részt tárgyalásaikon. Kifejti véleményét, érvekkel támasztja alá álláspontját, *a döntést* azonban a közösségre bízta. Nagyon gazdag tapasztalatok bizonyítják, hogy az alsó tagozatos alapozó munka után a felsősök tanácsai okosan és körültekintően képesek a közösséget irányítani, adott esetben felelősséggel dönteni is. Nem hétköznapi élményt jelentett pl. számomra, amikor az ifjúságpolitikai állásfoglalás megjelenése után két budapesti kerület (a II. és a III.) napközi otthonainak tanácselnökeit „parlamentre” hívtuk össze. Jelen volt, mint megfigyelő, a kerületek valamennyi napközi vezető pedagógusa, művelődésügyi osztályainak vezetője, még az elnökhelyettes is. Mindannyian meglepetéssel tapasztalták, hogy a gyermekek sok felnőttet megszégyenítő felelősséggel, őszinteséggel és bátorsággal mondták el saját közösségük problémáit. Felelősen keresték a megoldás lehetőségeit. Ezeknek a gyerekeknek nem kellett előadást tartanunk sem a közéleti, sem az iskolai demokratizmusról, *élményszerűen élték át ezeket*. Pl. az osztályvezető és az elnökhelyettes is a diákelnöktől kért szót, hogy hozzászólását elmondhassa. S ami a legértékesebb tanulság volt: félesleges minden aggály, mert jó közösségben sohasem fenyeget az a veszély, hogy a szóhoz jutó gyerek pedagógusainak hibáiról kíván beszélni. A legdemokratikusabb, a legteljesebb közéletiséggel mindvégig a saját eredményeikről és feladataikról beszéltek. Éreztek, csak akkor tehetünk nagyot, ha *mindenki a maga munkáját bírálja, s végzi becsülettel*.

ISKOLÁINK a tanulók meggyőződését kívánják formálni. Ebben a vonatkozásban nem elégedhetünk meg a merőben ismeretnyújtó, oktatásközpontú iskolával, ezért emlegetjük egyre hangosabban iskoláink nevelésközpontú jellegét. Rá kell mutatnunk, ez a jellegváltozás egyes esetekben nézetkülönbségekhez vezet fiatalok és felnőttek között. Nem nemzedéki harcról van szó, egyszerűen arról, hogy nevelésünk az ifjúság gondolkodásának, tevékenységének alakulásában hozza meg eredményeit. Elméleti fejtegetés helyett legyen szabad egy igen beszédes példával igazolnom állításhoz. Az egyik napközi otthonban bemutató tanítás volt. Témája: tanácsstag választás. A gyerekek nyíltan tették meg javaslataikat, őszintén fejtették ki, hogy azzal egyet értenek vagy sem. Rámutattak, hogy az egyik azért nem alkalmas, mert önző, a másik azért igen, mert szerény, de határozott, mindenképp alkalmas a vezetésre.

Mint minden bemutatót, ezt is megbeszélés követte. A pedagógusok megbeszélése előtt a résztvevők a gyerekek véleményét is meghallgatták. Az egyik kolléga megkérdezte tőlük, vajon helyes-e, hogy ilyen nyíltan fejtették ki a véleményüket. Nem lett volna szerencsésebb, ha titkos szavazással bonyolítják le a választást? Az öntudatos tizenévesek elsöprő tiltakozása volt erre a válasz. Kifejtették, ők nem akarják ebben a felnőtteket utánozni. Ők a véleményüket nyíltan is meg merik mondani. Annak, aki egy közösségben vezető szerepet akar vállalni, legelőször is az őszinte kritikát kell elviselnie. Milyen vezető válna belőle enélkül? Sok felnőtt elpirult szavaik hallatára, általánosabb volt azonban a mosoly, hisz arról adott képet a bemutató, hogy *jelentős szerepet játszat az iskola a fiatalok nevelésében*, ha a pedagógusok közösen akarják is-azt. Mert, amint az MSZMP 10. kongresszusán fogalmazódott meg: nekünk *nem a szavak, hanem a tettek demokratizmusára van szükségünk, arra kell nevelnünk*.

